

Törzsök Éva: Ausztria agrárgazdasága az Európai Unióban. Egy integráció pillanatképei

(Vas Megyei Agrár Közhasznú Társaság, Szombathely, 1998. 274 oldal)

Tartalmas, szép és tanulságos könyvet írt Törzsök Éva. Tartalmasat, amelyben az osztrák mezőgazdaság csatlakozás előtti és utáni helyzetének olyan kimerítő elemzését adja, amelynek csak elismeréssel lehet adózni. Szépet, mert szerzője és szerkesztői – nevek sajnos nem szerepelnek – az olvashatóságot és a könnyű megértést tartották szem előtt mind az írás, mind a szerkesztés, mind a tipográfia tekintetében. Tanulságos a könyv több szempontból is, de ezeket érdemes már részletesebben szemügyre venni.

Törzsök Éva három fő részre tagolta könyvét: a csatlakozás előtti helyzet bemutatását adó első részt követi az első uniós éveket tárgyaló nagy rész, amelyet kitekintéssel zár Úton a jövőbe címmel. Az fő részeket jól tagolt fejezetekre osztja, szinte témáról témára „vezetve” az olvasót. Így kapunk részletes bemutatót Ausztria mezőgazdasági integrációs-érettségéről, majd a csatlakozási célokról és eredményekről. Ezután a szerző az Európai Unió közös agrárpolitikájával (CAP) szembeesíti az olvasót, bemutatja a parasztságot és környezetét, az élelmiszeripar reagálását, az osztrák mezőgazdasági intézményrendszert, az integrált igazgatási és ellenőrzési rendszer működését Ausztriában. Végül az európai uniós tagsággal kapcsolatos agrármarketing elméleti és gyakorlati összefüggéseit tárgyalja Törzsök Éva élvezetesen és „olvasható” lelkesedéssel. Itt ad helyet a Magyarország számára egyik legfontosabb kérdés kifejtésének, az osztrák mezőgazdaság és az Európai Unió keleti kibővítése közötti összefüggések alapos elemzésének.

Izgalmak a csatlakozás előtt

Nem mellékes, hogy Ausztria az Európai Unió harmadik leggazdagabb országa, az EU egyik nettó befizetője. A legfontosabb élelmiszerekből nemcsak önellátó, de exportőr is, illetve „túlermelési” jelenségekkel is küzd. Érthető, hogy egy, nem az osztrák termelési és árkörülményekre alapozó CAP átvétele alapjaiban rengette meg az agrártársadalmat. Miért? – kérdezhetnénk. EFTA-tagként az ország 1994-re már átvette és alkalmazta az *acquis communautaire* (közösségi vívmányok) kétharmadát, beleértve a versenyjogot is. Joggal írja a szerző, hogy így a csatlakozás nem az integráció kezdetét, hanem a kialakult gyakorlat szentesítését jelentette (27. o.) Miért volt tehát a nagy csatlakozási izgalom? Elsősorban az Ausztriára „szakadó” nemzetközi versenytől való félelem miatt.

A szerző nagy szakmai hozzáértéssel mutatja ki a rövid és hosszú távú előnyöket és hátrányokat, s azokat a mechanizmusokat, amelyek végül is a hosszú távú előnyök mellett döntöttek. Ugyanez mondható el a célok követte eredmények tárgyalásáról is. A recenzens különösen fontosnak tartja, hogy Törzsök Éva szinte receptként írja le – s ezt jó értelemben írom és gondolom –, azt a társadalmi gépezetet, amely a tárgyalások előkészítését és lefolytatását végezte. Külön-külön is elmondja az egyes szinteken kitűzött célok miértjeit, azok eléréséhez fűzött eszközöket – konkrét gazdaságdiplomáciai esettanulmányt tár elénk. Meggyőződésem, hogy ezek a részek tartalmi és diplomáciai értelemben a magyar tárgyalások hasznos gózpontjai lehetnek, s remélem, lesznek is. (41–53. o.)

Csatlakozási eredmények

Ausztria talán abban is útmutató lehet számunkra, hogy az előzetes közgazdasági elemzések ott is kivétel nélkül a mezőgazdaságot és az élelmiszeripart jelölték meg a csatlakozás veszteseként. Világos volt, hogy az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) Uruguay-fordulója eleve liberalizációs kötelezettségeket ró Ausztriára is úgy, hogy eközben az ország agrár-külkereskedelmében megnövekvő súlyú Európai Unióban az osztrák agrárexportőröknek továbbra is a harmadik ország pozíciójából származó hátrányokkal kellett volna számolniuk.

A csatlakozási stratégiát bemutatva, a szerző világossá teszi, hogy Ausztria a mezőgazdaság hosszú távú fejlődésére, valamint a környezetvédelmi program elfogadtatására és finanszírozására koncentrált. Engedményként az átmeneti idő kérdését nevezte meg, amelyről megfelelő kompenzációk esetén hajlandók is voltak lemondani. Az Európai Unió végül is három átmeneti védelmi eszközt engedélyezett Ausztriának: 1. négy évre vonatkozó árkiegyenlítést részben területprémium-, részben állatprémium-kiegészítés formájában; 2. egyszeri kompenzációs kifizetést a raktárkészlet-értékcsökkenést ellensúlyozandó; s végül 3. Az úgynevezett védelmi záradékot, amely lehetővé teszi, hogy Ausztria öt évig, szükség esetén, a komoly piacszűrés elleni védekezésnek ellenintézkedéseket vezessen be.¹

A csatlakozás óta eltelt néhány év tanulságait összegezve, a szerző hármat emel ki (58. o.): a mezőgazdasági termelés mennyisége csak néhány százalékkal csökkent, a bioparasztagazdaságok száma megötszöröződött, s végül, de nem utolsósorban, a parasztság egy főre jutó éves jövedelme emelkedett. A negatív oldalon súlyosabbak a tények: a mezőgazdasági termelők árak átlagosan csaknem negyedével csökkentek, a mezőgazdasági termelési érték 1995–1996-ban mintegy harmadával csökkent, kisebb lett a mezőgazdaság GDP-n belüli aránya is, s csökkent a mezőgazdaságból élők száma is.

Törzsök Éva tartományi szinten is bemutatja az említett hatásokat. A tartományonként-régióként nagyon is eltérő kép révén mutatja ki például, hogy Burgenland – Magyarország csatlakozása szempontjából nagyon fontos tartomány – termelési értékvesztése 20 százalékot ért el. Talán ennek is köszönhető a magyar csatlakozástól való félelem időnkénti fellángolása e tartományban.

Érdekes következtetésekre jut a szerző az osztrák „specialitás”, a hegyvidéki parasztság jövőjével kapcsolatban. 1998 végével megszűnik a degresszív kiegyenlítő fizetések rendje, s így a hegyvidéki parasztok jövedelme is csökken. Mivel az elköltöztetés fel sem merült, a kormány elkészítette a hegyvidéki parasztság támogatásának továbbfejlesztésére vonatkozó javaslatát. Ennek lényege, hogy a parasztság ilyen támogatása nem lehet pusztán a mezőgazdaság ügye. A szerző, ugyan itt sem utal „direkt módon” a magyar összefüggésre, sejteti, hogy a hátrányos helyzetben dolgozó magyar mezőgazdasági termelők esetében is valami hasonlóról van és lehet szó (93. o.).

Hasonlóan értékes a szerzőnek az élelmiszeriparra vonatkozó megállapításai is. Kétségtelen tény, írja, hogy az osztrák élelmiszeripar magas mezőgazdasági árszinttel a háta mögött, kényszerűségből a kis osztrák piacra méretezett élelmiszer-ipari szerkezettel, közvetett fogyasztói adókkal megterhelve, egyetlen éjszaka alatt integrálódott egy évtizedek alatt kialakult játékszabályokkal működő belső piacba. A védelmi intézkedések egyike egy olyan élelmiszer-alapítvány létrehozása volt, amelynek célja az, hogy a munkanélkülivé váló élelmiszer-ipari dolgozók átképzésével lehetővé tegye a termelőmunkába való visszakapcsolódást. Érdekes s talán tanulmányozandó ötlet Magyarország számára is (105. o.).

¹ Ezekről az Európai Uniónak 24 órán belül nyilatkoznia kell.

Quo vadis agricultura?

A könyv harmadik része a recenzens olvasatában a jövőt puhatolja. Arra keresi a választ, hogy melyek a túlélés eszközei az osztrák mezőgazdaságban. Egzisztenciális fenyegetettséget hozott a CAP piacrendtartásának átvétele, a vertikális piac átrendeződése kiszolgáltatottabbá teszi a családi kisgazdaságokat, az egyes vidékfejlesztési koncepciók a fontos mezőgazdasági termelőket hobbikertészetté fokozhatnák le, s a sor még tovább folytatható. A szerző folytatja is, de egyúttal keresi az ellentmondások feloldásának lehetséges módozatait is. A hová mezőgazdaság? kérdésre határozott elképzeléseket, gazdaságpolitikai következtetéseket sorol. Érdeemes kiemelni ahogy a szerző a jövő lehetőségeit marketingjelszavak elemzésével is alátámasztja – s ebben nyilván szerepe van Törzsök Éva hosszú marketingoktatói és szakértői gyakorlatának is. Az ilyen kulcsszavak kidolgozásának, elterjesztésének és főként elfogadtatásának nagy szerepe volt a vidék felkészítésében a csatlakozásra. Az agrármarketing és az uniós tagság összefüggéseit egyéként külön alfejezetben is kifejti a szerző (213–234. o.)

Osztrák csatlakozás – keleti bővítés

Törzsök Éva árnyaltan fogalmaz az osztrák agrárgazdaság résztvevőinek a keleti bővítéssel kapcsolatos magatartását meghatározó tényezők elemzésekor. Sorra veszi az osztrák hivatalos álláspontot, amely elkötelezett a keleti kibővülés mellett, de sort kerít ágazatspecifikus motivációk vizsgálatára is. Kiemelném azt a módot, ahogy a szerző felsorakoztatja az osztrák agrárgazdaság szereplőinek – hivatalos nézet, mezőgazdasági kamarák, osztrák parasztszövetség, élelmiszeripar – *pro* és *kontra* érveit az Európai Unió keleti kibővítésével kapcsolatban. Kellően alapos ez az áttekintés, s mindenütt a magyar tanulságok „bújnak elő” a kellő buzgalommal olvasó számára.

A kötet olyannyira alapos és részletes, hogy még a mezőgazdasági támogatásokkal kapcsolatos igénylőlapok mintáit is szerepelteti a szerző, joggal. Ennek révén még tisztábban látható az igénylések mikéntje, azok szerkezete. Ide tartozik az is, ahogy a szerző az osztrák integrált igazgatási és ellenőrzési rendszert (INVEKOS) leírja és elemzi. Az adminisztratívnak tűnő leírás nagyon is lényeges információkat nyújt a támogatások céljáról, ütemezéséről és igényelhetőségéről (169–200 o.).

A könyvet részletes, a mezőgazdasággal kapcsolatos ismeretek teljes tárházára kiterjedő irodalomjegyzék zárja.

Törzsök Éva könyvét érdemes lenne a nagyobb szakmai és általános olvasóközönség számára is rendelkezésre bocsátani.

Blahó András